
ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ТА МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'373

О.Е. Кирпиченко

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСПОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ З НІМЕЦЬКОЇ ДО СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

У статті розглянуто проблеми, пов'язані з осмисленням процесів запозичення у східнослов'янських мовах, визначенням їх причин, класифікацією типів мовних елементів, що запозичуються. Окреслено деякі дискусійні питання, що стосуються становлення метамови теорії запозичення. Теоретичні положення проілюстровано матеріалами найменувань харчових продуктів.

Ключові слова: запозичення, типи запозичень, метамова теорії запозичень, транспозити.

Запозичення іншомовної одиниці – складний багатосторонній процес, у якому виділяється декілька аспектів. Л.П. Крисін виокремлює такі актуальні питання в дослідженні запозичення: яке явище вважати запозиченням; причини запозичення; види або типи мігруючих елементів; види або типи іншомовних слів як найбільш часто й регулярно запозичених мовних одиниць; освоєння слова в мові, що приймає, та різні сторони цього запозичення; ознаки освоєння іншомовного слова, що дають змогу вважати його запозиченням [4, с. 10].

Мета статті – систематизувати існуючі підходи до розуміння запозичення, використання найбільш уживаних термінів на позначення різних типів транспонованої лексики; й встановити критерії для розмежування використаних номінацій. Як ілюстративний матеріал використано найменування продуктів харчування, транспонованих до східнослов'янських мов з німецької безпосередньо або через опосередкування інших мов у період з IX до XIX ст.

Найважливішими для цього дослідження є питання про те, що вважати транспонентом, і про термінологічний апарат, який позначає це явище. Лексему-транспонент визначають як переважно неполісемічне слово, що переноситься до іншого мовного середовища разом з реалією, яка лежить у його основі у статусі безеквівалентної лексики. Такий підхід дає змогу сконцентруватися на вивченні етимологічного розвитку лексики однієї мови та умов її експансії до інших. Ми виходимо з гіпотези про генетичну схильність деяких лексичних одиниць і навіть лексичних угруповань будь-якої (в цьому випадку – німецької) мови до переходу в розряд запозичень.

У науковій літературі термін “запозичення” використовують для позначення процесу й ре-

зультату цього процесу. Подвійна природа дієслова «запозичувати», на яку накладається фактор індивідуального й загального в мові, визначає різне вживання терміна “запозичення”: 1) факт імплантації, тобто саме потрапляння іншомовної одиниці в мову як на індивідуальному, так і на загальномовному рівні: “Кожне запозичення, ймовірно, здійснюється спочатку якоюсь однією людиною, а потім приймається та повторюється багатьма іншими, і, можливо, весь процес повторюється знову й знову” [13, с. 344–345]; 2) процес адаптації або засвоєння в мові; 3) результат процесу засвоєння; 4) комплекс усіх стадій: “Запозичення – це процес, під час якого відбувається поступове просування від поодиноких, оказіональних використань певного запозичення, шляхом його поступового завоювання засобами мовної системи та, зрештою, включення його як повноправного елементу до системи мови-рецептора з присвоєнням характеристик, які належать власним одиницям відповідних класів” [1, с. 60].

Мовні запозичення – явище різнобічне, оскільки мова складається з окремих ярусів. У зв'язку з цим родове поняття «запозичення» включає в себе запозичення морфеми, лексичне запозичення, семантичне запозичення, синтаксичне запозичення. Усі види запозичень перебувають в ієрархічному взаємозв'язку, і лексичне запозичення є першою сходинкою іншомовного впливу [4, с. 19]. Фонологічні, морфологічні, синтаксичні запозичення неможливі без запозичення лексичного, без нагромадження в мові іншомовних слів з однаковими характеристиками. “Слова запозичуються завжди повністю, окремі словотворчі суфікси та закінчення ніколи не запозичуються” [9, с. 469]. Ураховуючи, що кожна мова – це самостійний організм, який діє за своїми законами, не потребує запо-

зичення фонетичної системи, граматичної будови з іншої мови, зазвичай розглядають процес транспонування слів з однієї мови до іншої.

Не існує одностайності в найменуванні неспоконвічних слів: іншомовна лексика, запозичена лексика. Тому ми пропонуємо позначати перенесені слова з однієї мови до іншої як “транспоненти”.

У колі запозиченої лексики виділяються слова, які зберігають сліди свого іншомовного походження у вигляді звукових, орфографічних, граматичних і семантичних особливостей. Такі слова, як і більшість дослідників, ми називаємо іноземними, або іншомовними.

Запозичена лексика з'являється в мові-реципієнті з різних причин. Лінгвісти визначають як внутрішньо-, так і позамовні фактори, які впливають на входження іноземного слова до мови. Комплексний аналіз причин лексичного запозичення здійснено в працях Л.П. Крисіна, Г.І. Миськевича, Л.К. Чельцової, В.І. Зарецької, Т.В. Новікової й багатьох інших. Під час нашого дослідження було виявлено такі причини:

- потреба в найменуванні (нової речі, нового явища тощо): *бургмістр, шина, глазур*;
- необхідність розмежувати змістовно близькі, але відмінні поняття: *вахта – чергування, пелерина – накидка, фура – віз*;
- тенденція до відповідності нерозчленування, цілісності позначуваного поняття з нерозчленуванням позначення (принцип економії): *шлаубаум, бутерброд, рюкзак* та ін.;
- наявність у мові-реципієнті систем термінів, що обслуговують тематичне або професійне середовище: *агент, адвокат, ад'ютант* у професійній мові військових, юристів;
- соціально-психологічні причини – престижність іноземного слова: *помічник – асистент, насос – помпа, вхід – портал*.

Останнім часом дослідники виокремлюють ще одну причину запозичення слів – це процеси глобалізації.

Спірними в сучасній теорії запозичень є питання про типи лексичних запозичень.

Існуючі класифікації запозичень базуються на різних підходах. Найбільш поширеними є типології, побудовані на характері запозиченого матеріалу. Так, Е. Хауген виокремлює власне запозичення (і значення, і звукова оболонка слова) та гібридні запозичення (ті, що походять від запозиченого слова). Цей тип запозичених слів складається частково із рідного, частково – з іншомовного матеріалу. До гібридних запозичень належать слова, які мають у своєму складі іншомовні й греко-латинські морфеми [13, с. 210]. Д.С. Лотте виділяє буквальні та трансформовані запозичення. Під буквальними запозиченнями розуміємо “слово, перенесене до іншої мови в тій формі, у якій воно в ній існує на момент запозичення” [5, с. 10–11]. Трансформовані запозичення – це слова, які зазнали мовної трансформації мови, що приймає у трансформованих запозиченнях наявний елемент

словотворчості, зумовлений не тільки фонетичними законами мови, що приймає.

Нині набуває розвитку напрям, вивчення питань словотворення на базі іншомовних елементів, що пояснюється нагромадженням словотворчих засобів іншомовного походження в слов'янських мовах. У зв'язку з цим виникає проблема виявлення природи складних слів, які мають іншомовні компоненти (*аксельбант* чи *фельдмаршал*), оскільки подібні слова можуть бути і запозиченими, і створеними в слов'янських мовах [10, с. 87]. Інтенсивність запозичення, особливо сфокусованого на одній мові-донорі, спонтанно збільшує й кількість потенційних словотворчих елементів, які мають прототипи в цій мові, що зумовлює актуальність подальшої розробки цієї проблеми.

Проаналізуємо транспоненти, які потрапили до східнослов'янських мов з німецької. У цій групі, що об'єднує одинадцять слів, у шести випадках тлумачення генетичного розвитку транспонентів не викликає сумніву. Інші слова потребують точнішої етимологізації. Лексика, що має однозначні тлумачення генетичного походження, відмежовується від слів, які не мають точної етимологізації.

Das Butterbrot – розглядаючи слово *бутерброт* як “тартинка, хліб з маслом”, В.І. Даль указує на його німецьке походження [2, I, с. 145]. На думку М. Фасмера, кінцевий наголос, на відміну від нов.-в.-нім. *Butterbrod* “хліб з маслом, бутерброд”, пояснюється довготою німецького кінцевого голосного [12, I, с. 252]. У німецькій мові слово з'являється у XVI ст. Розглянемо етимологію його складових – д.-в.-нім. *butira* (XI ст.), сер.-в.-нім. *buter*, сер.-нж.-нім. *bot(t)er*, сер.-нідерл. *boter, botten, butter* є запозиченнями з вульгарно-лат. **butira, *butura* [16, I, с. 238]; д.-в.-нім. *brot* (VIII ст.), сер.-в.-нім., сер.-нж.-нім. *brot*, д.-сакс. *brod* походять від і.-є. **brēu-, *bhru-* [16, I, с. 218]. Укр. ‘*бутерброд*’ запозичено через російську з німецької мови [3, I, с. 308], блр. ‘*бутэрброд*’, в інших слов'янських мовах слово відсутнє. У російській мові воно існує від початку XIX ст. У німецькій мові, звідки його запозичено, *Butterbrot* означено саме “хліб з маслом”, ‘*бутерброд*’ у широкому значенні німецькою – *belegtes Brot* [15, I, с. 127].

На основі лінгвістичної комбінаторики М.М. Маковського простежимо групу слів, які співвідносяться з ним. *Brot* “хліб” (букв. “той, що піднімається”, “росте догори (про тісто)”). До кореня, який ми розглядаємо, належать англ. *bread* “хліб”, грец. *βρυτοζ*, лат. *defrutum*, а також кельт. *brattos* “пальто, платок”. З цими словами в типологічному плані співвідносяться лат. *panis* “хліб” та *pannus* “шмат тканини” [6, 1988, с. 77].

При етимологізації російських еквівалентів складових запозичення виявляється, що слово ‘*масло*’ має загальнослов'янський корінь **maslo*, в основі якого лежить і.-є. корінь **mag-* [15, I, с. 513].

Етимологія слова ‘*хліб*’ спірна. Уперше вживається в загальнослов. **chlěbъ*. Можливо, є ста-

рим запозиченням із германських мов, чим легко пояснюється початкове *ch*. [15, II, с. 341–342]. Не виключений зв'язок з і.-є. **ghelobh-*, **ghelebh-* “істи, харчі”, звідки подальше ‘хлібату’.

Das Lab – визначаючи слово *лаба* як “закваска для звурдження молока зі шлунка (сичуга) теляти” [2, II, с. 230], укладач словника пов'язує його з німецькою мовою. Походження слова підтримує й М. Фасмер, зазначаючи, що слово “сичуге” походить від нім. *Lab(magen)* [12, II, с. 442]. Це підтверджують і матеріали словника В. Пфайфера: *Lab* “фермент для виготовлення сиру” – вживається лише в німецько-нідерландському мовному ареалі, д.-в.-нім. *lab* (IX–X ст.), сер.-в.-нім. *lap*, сер.-нж.-нім. *laf* (з умлаутом), сер.-нідерл. *lebbe* [16, II, с. 958].

В українській мові слово ‘лаба’ має два значення: “лапа, ніжка, підставка” – запозичення із західнослов'янських мов та “копна з п'яти снопів” – калька молд. ‘пичор’ “копна, нога” [3, III, с. 173].

Das Frühstück – іменник *фруштук* В.І. Даль відносить до німецької мови зі значенням “сніданок, закуска або перехватка” [2, IV, с. 539]. На думку М. Фасмера, це слово запозичене з нов.-в.-нім. *Frühstück*, сер.-в.-нім. *vruostücke*, початково “шматок хліба, який з'їдають уранці” [12, IV, с. 207]. Звернення до словника В. Пфайфера показує, що *Frühstück* “сніданок, вранішній прийом їжі” – пізньо-сер.-в.-нім. *vruo-*, *vrüestücke* складене із слів *früh* “рано” та *Stück* “шматок”, спочатку інтерпретувалося як *der erste Pisse* “перший шматок (їжі)” (XV ст.) [16, I, с. 482]. В основі складових елементів композитного утворення закладені і.-є. корені **pro-* “рано вранці” й *(s)*teu-* “штовхати, наштовхуватись” [16, I, с. 482; III, с. 1748]. Комбінація їх вихідних значень дає такий понятійний референт **Рано вранці напихатися (їжою)*.

У сучасній російській мові в цьому значенні вживається слово ‘завтрак’, утворене від д.-рус. ‘за утра’ за допомогою суфікса -ок(ъ), рідше -ык(ъ). Слово відоме від початку XVIII ст. [15, I, с. 314]. Етимологія слова ‘утро’ не має ясного тлумачення. М. Фасмер, наприклад, як маловірогідний варіант наводить спорідненість з гот. *uhtwo* “світанок” [12, 4, с. 126]. Більш імовірний генетичний зв'язок із лат. *hora* (вульг.-лат. *ora*) «час, пора року, доба» [16, III, с. 1868], звідки нім. *die Uhr* (з XV ст. *Or, Ur, Uhr*). Тут виявляється спорідненість з німецьким префіксом *ur-* в іменникових складних утвореннях, який походить від і.-є. **uds-* < **ud-* «догори», далі «із» [16, III, с. 1879; I, с. 97].

Der Speck – іменник *шпик* зі значенням “свиняче сало для кухні” та похідне від нього дієслово “нашпигувати” В.І. Даль відносить до німецької мови [2, IV, с. 643]. На думку М. Фасмера, це слово запозичене через польськ. *szpik*, *śpik* “жир”, *szpikować*, *śpikować* “шпигувати” з сер.-в.-нім. *spēc(k)* “сало” [12, IV, с. 473]. В. Пфайфер повідомляє нам про походження німецької лексеми *Speck* “підшкірний шар жиру (у свиней)” від германського кореня **spik(k)ə-*

(X ст.), який, можливо, походить від і.-є. кореня **sp(h)e(i)-* “ставати товстим, йти вперед, мати успіх, удаватися” [16, III, с. 1664].

Аналіз етимології транспонованих до східнослов'янських мов найменувань продуктів харчування виявив, що цей шар лексики переважно пов'язаний з індоєвропейськими коренями, які зрідка комбінуються з латинськими запозиченнями. Одним випадком представлена лексика германського походження (*das Lab*). Це спостереження дає змогу зробити висновок про те, що найчастіше до іншого мовного середовища транспонується лексика, яка походить від одних (індоєвропейських коренів) або запозичена з інших мов. Значно менше це стосується автохтонних слів.

Der Likör – інтерпретуючи слово *лікер* “солодка водка з домішками плодових соків”, В.І. Даль указує на запозичення з французької мови [2, II, с. 261]. На думку М. Фасмера, це слово запозичено через нім. *Likör* або безпосередньо з франц. *liqueur* від лат. “рідина” [12, II, с. 496]. Звернення до словника В. Пфайфера показує, що слово, дійсно, запозичено до німецької мови з франц. *liqueur* (саме “рідина”, потім “вміст алкоголю та цукру у вині”) на початку XVIII ст. і має латинську основу *liquor* “рідина, рідка субстанція” [16, II, с. 1018]. Укр. ‘лікєр’, блр. ‘лікєр’, болг. ‘ликьор’, с.-хорв. ‘лїкер’, чес. *likér*, польськ. *likier*. У російській мові ця назва вина відома з початку XVIII ст. П. Черних вважає запозиченням із західноєвропейських мов, ймовірно, з французької [15, I, с. 481].

Der Pfannkuchen – визначаючи слово *пампушки* як “пишні оладки” [2, III, с. 14], укладач словника відносить його до турецької мови. На думку М. Фасмера, це слово запозичено через польськ. *panuch* “оладка” з нім. *Pfannkuchen* “млинець” з дистантною асиміляцією *p-k > p-p* [12, III, с. 195]. Звернення до словника В. Пфайфера показує, що слово *Pfannkuchen* “печений на пательні” з'явилося у д.-в.-нім. *phan(n)kuohho* у VIII ст. [16, II, с. 1258].

Der Punsch – інтерпретуючи слово *пунш* “окріп з горілкою або ромом і цукром”, В.І. Даль указує на запозичення з англійської мови [2, III, с. 538]. Цю думку поділяє й М. Фасмер, зазначаючи, проте, що запозичення могло бути здійснене через нім. *Punsch* з англ. *punch* від хінді *panč* “п'ять”, отримавши назву від п'яти основних складових: араку, цукру, соку лимону, прянощів і води [12, III, с. 406]. В. Пфайфер підтверджує цю думку, в німецькій мові це слово з'явилося близько 1700 р. [16, II, с. 1341]. Укр. ‘пунш’, блр. ‘пунш’. У російській мові відоме з XVIII ст., у словниках – з 1806 р. [15, II, с. 83].

Der Reis – розглядаючи етимологічну інтерпретацію іменника *рис*, В.І. Даль відносить його до німецької мови зі значенням “сарац(ч)инське пшоно” [2, IV, с. 97]. Етимологію слова підтверджує М. Фасмер, указуючи на те, що воно запозичене з голл. *rys*, нім. *Reis* “пагін, гілочка” [12, III, с. 485]. В основі д.-в.-нім. *ris* лежить лат. *oryza*,

oriza (пізньюлат. також *orissa*), яке, можливо, є запозиченням з іранської, останнім джерелом є, мабуть, д.-інд. мова *vrihīh* “рис” [16, III, с. 1403]. Укр. ‘рис’, блр. ‘рыс’. У словниках російської мови ‘рис’ зустрічається з 1822 р., походить від західноєвропейських мов [15, II, с. 116].

Die Torte – визначаючи слово *tort* як “листокове, кругле, солодке тістечко” [2, IV, с. 421], укладач словника відносить його до французької мови. Г. Циганенко та М. Фасмер стверджують, що слово запозичено в XVIII ст., можливо, з німецької, в якій *Tort* із італ. *torta*. Італійське слово походить від лат. *tortus* “кручений” [14, с. 431; 12, IV, с. 87]. Ці думки підтверджують також матеріали словника В. Пфайфера. У німецькій мові слово з’явилося на початку XVI ст. [16, III, с. 1871]. Укр. ‘торт’, блр. ‘торт’. П. Черних вважає, що це слово італійське, ймовірно, в російській мові воно з голландської [15, II, с. 252–253].

Die Frikadelle – визначаючи слово *frika-delle* як “м’ясна кулька в супі”, укладач словника відносить його до італійської мови [2, IV, с. 539]. Походження слова підтверджує М. Фасмер, зазначаючи, що, можливо, запозичення через нім. *Frikadelle* або франц. *fricadelle* з італ. *frittadelle* “смажене на пательні” [12, IV, с. 207]. Матеріали словника В. Пфайфера свідчать, що слово зареєстровано в німецькій мові від кінця XVII ст. – початку XVIII ст. у формі *Frickadelle*, *Frikandelle* і, в результаті, базується на лат. *frigere* “смажити” [16, I, с. 477]. Укр. ‘фрикаделька’, блр. ‘фрыкадэлька’. В інших слов’янських мовах відсутнє. Запозичено із західноєвропейських мов [15, II, с. 324]. Слід зауважити, що значення слова ‘фрикадель’ у німецькій і російській мовах дещо відрізняється. Нім. *Frikadelle* – це “смажена на пательні м’ясна котлета, тюфтеля (без рису)”, а рос. ‘фрикаделька’ – “невелика кулька з м’ясного фаршу, зварена в бульйоні”.

Die Schwarte – інтерпретуючи слово *шкварна* як “витопки непридатні залишки після витоплення сала”, В.І. Даль указує на запозичення з нім. *Swarte* [2, IV, с. 637]. На думку М. Фасмера, це слово є експресивним варіантом від ‘*сквара*’, можливо, має звуконаслідувальний характер [12, IV, с. 447]. Походження нім. *Schwarte* “жорстка, товста (волосяна) шкіра (свиняча)”, сер.-нідерл. *swaerde*, нідерл. *zwoord* не встановлено [16, III, с. 1589]. Укр. ‘шкварка’, блр. ‘скварка’ – етимологічно пов’язані з діалектом (волог.) ‘*шкварити*’ – “жарко топити”. Дієслово ж це, у свою чергу, пов’язане із загальнослов. **skvara* “вогонь, полум’я”. Корінь явно звуконаслідувальний. З початком ‘ш’ це слово відоме в російській мові з початку XIX ст. [15, II, с. 416].

Аналіз етимології семи найменувань, об’єднаних тематичною групою «продукти харчування», виявив, що лексика, яка кваліфікується як міжмовні еквіваленти запозиченого характеру, більшою мірою походить від романських мов – французької, італійської – і далі до латини. Різноманітні й шляхи транспозиції цих

найменувань до слов’янських мов. Так, деякі імена були перенесені через германські мови (*пампушки*, *пунш*, *торт*). Щодо інших найменувань немає точних даних про напрям транспозиції, хоча є фонетичні ознаки їх перенесення з романських мов без мови-посередниці.

У цій групі виявлено лише один випадок етимологічної міжмовної омонімії, представлений парою *die Schwarte* – *шкварка*.

Таким чином, можна дійти висновку, що значну роль у підвищенні ефективності етимологічних розробок відіграє динамічний підхід до семантики слів, які зіставляються. Синхронічний підхід, у свою чергу, дає можливість збудувати елементарну модель етимологізації та заснувати етимологічні дослідження на структурних принципах.

Підвищена увага до типологічних досліджень і прагнення використовувати результати цих досліджень при порівняльно-історичних реконструкціях є однією з основних ознак сучасної індоєвропейістики. Типологічні дослідження зв’язків між різними мовними системами надзвичайно важливі для теоретичного обґрунтування й уточнення методів порівняльно-історичного мовознавства, перевірки результатів, одержаних у процесі їх застосування.

Належність лексичних одиниць до прамови можна встановити шляхом виявлення їх етимологічного зв’язку з елементами, які безсумнівно до неї належать. Однією з передумов здійснення етимологічних реконструкцій на сучасному рівні є визначення індоєвропейських прамов.

Висунення до традиційної методики етимологічних досліджень нових вимог ускладнює характер і завдання етимологічних розробок. Але нові результати не суперечать класичним етимологіям, а лише їх доповнюють і поглиблюють. У цьому й полягає взаємозумовленість вивчення лексичної системи прамови та доповнення етимологічного дослідження новими принципами.

Причини проникнення лексики романського походження в російську та німецьку мови можна пояснити гармонізацією екстралінгвістичних та власне мовних факторів. Це явище моделюється таким чином: з розвитком національних мов (німецької, української, російської, білоруської) відносно стабілізувалась словникова система, яка включає автохтонну лексику, у тому числі й індоєвропейського походження. Але поява нових референтів потребувала звернення до засобів інших мов. Завдяки авторитету латинської та грецької саме ці мови стали джерелом поповнення словникових систем європейських мов, звідки вони далі проникли у слов’янські мови, де назва запозичувалась паралельно з поняттям. Таким чином, досліджуваний фактичний матеріал розглядається також з позицій антропоцентризму, тобто за його місцем у формуванні мовної картини світу колективного носія системи.

Унаслідок того, що вихідною точкою при відборі матеріалу була російська мова, виклад характеристик опозитивних лексичних пар

здійснюється в алфавітному порядку російської мови. При цьому процедура встановлення генетичного зв'язку бінарних компонентів мікроструктур, що розглядаються, простежується за додатковими лексикографічними матеріалами, і лише в окремих випадках, коли не знайдено надійних даних, дано авторське трактування.

Слід відзначити, що німецька лексика, запозичена слов'янськими мовами, рідко зазнає семантичної модифікації, яка б ставала на перешкоді етимологізації. Переважно релікти вихідних значень простежуються достатньо чітко.

Здійснений у статті аналіз шляхів етимології лексики німецької мови, транспонованої у східнослов'янську мовну групу у XI–XIX ст., дав змогу поглибити наші уявлення про умови, процес і результати розвитку як окремих мовних систем у діяхронії, так і міжмовних взаємодій.

На сьогодні немає формальних критеріїв, які відокремлюють синхронні елементи від діяхронних. Для цього необхідно розуміти та використовувати багатства синхронної діяхронії, і це дасть можливість визначити багато нового та незрозумілого у використанні слів і їх значень у різні епохи. Розроблені традиції на методи вивчення мови з урахуванням її минулого не відривають синхронію від діяхронії.

Проникнення німецької лексики у східнослов'янські мови характеризується непродуктивністю на ранніх етапах історичного розвитку суспільства та зростанням активності до XVIII–XIX ст., що можна безпосередньо пов'язати із позамовною ситуацією, зумовленою діяльністю Петра I.

Запозичення не тільки підлягають дії екстралінгвістичних чинників, а й певною мірою, зумовлені внутрішньомовними причинами, прихованими в глибинній семантиці початкової стадії розвитку мови. Іншими словами, архетип, який дивергував у своїй семантиці та за законами лінгвістичної комбінаторики був поширений у різних мовних ареалах, має тенденцію до стягнення з "генетичним двійником", яка реалізується у проникненні слова до іншого мовного середовища у статусі запозичення.

Таким чином, можна дійти висновку, що вивчення й опис явища запозичення з інших мов сьогодні характеризується відставанням теоретичної бази дослідження. Ми вважаємо, що здійснене дослідження певною мірою допоможе систематизувати й упорядкувати термінологію, використовувану в цій сфері.

Список використаної літератури

- Брейтер М.А. Процесс языкового заимствования как способ реализации коммуникативных потребностей в рамках межкультурного взаимодействия / М.А. Брейтер // Лингвокогнитивные проблемы коммуникации. – М., 1997. – С. 49–65.
- Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – М. : Русский язык, 1981. – Т. I–IV.
- Етимологічний словник української мови. – К., 1982–1983. – Т. 1–3. – 630 с.
- Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 208 с.
- Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д.С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 148 с.
- Маковский М.М. Лингвистическая комбинаторика: Опыт типологической стратификации языковых структур / М.М. Маковский. – М. : Наука, 1988. – 231 с.
- Мозовая И.Н. Типы иноязычных слов в аспекте теории метаязыка неологии / И.Н. Мозовая // Вісник Дніпропетров. ун-ту. Мовознавство. – 2012. – Вип. 18. – С. 142–151.
- Новикова Т.В. Англо-американские заимствования-варваризмы в современном русском языке: 1990-е годы: дисс. ... канд. филол. наук / Т.В. Новикова. – СПб., 2003. – 182 с.
- Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960 – 501 с.
- Плотицын В.Н. Словообразование на базе иноязычных по происхождению компонентов сложных слов в современном русском языке / В.Н. Плотицын // Новые слова и словари новых слов / под ред. Н.З. Котеловой. – Л., 1990. – С. 86–89.
- Словарь русского языка : в 4-х т. / под ред. А.П. Евгеньевой ; АН СССР, Институт рус. яз. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Русский язык, 1981.
- Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 4. – 864 с.
- Хауген Э. Процесс заимствования / Э. Хауген // Новое в лингвистике. Языковые контакты. – Вып. 6. – М. : Прогресс, 1972. – С. 344–382.
- Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. – К. : Рад. Шк., 1989. – 511 с.
- Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / П.Я. Черных. – 2-е изд. – М. : Русский язык, 1994. – Т. 1–2. – 623 с ; 560 с.
- Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / Leit. W. Pfeifer. – Berlin : Akademie, 1989. – Bd. I–III.
- Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 22. Aufl. unter Mithilfe v. Max Bürgisser u. Bernd Gregor völlig neu bearb. von Elmar Legros W. – Was die Wörter erzählen. Eine kleine etymologische Fundgrube. – 2. Auflage. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH, 1998. – 167 s.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2013.

Кирпиченко Е.Э. Исследование процессов транспонирования лексики с немецкого в восточнославянские языки

В статье рассмотрены проблемы, связанные с осмыслением процессов заимствования в восточнославянских языках, определением их причин, классификацией типов заимствуемых языковых элементов. Очерчены некоторые дискуссионные вопросы, относящиеся к становлению метаязыка теории заимствований. Теоретические положения проиллюстрированы материалами наименований продуктов питания.

Ключевые слова: заимствование, типы заимствований, метаязык теории заимствований, транспозиты.

Kirpichenko O. Research of processes of transposition lexis from German into eastern slavic languages

The article under review suggests classification of the current approaches as for the definition of word borrowing. Nomination of food transposed directly to Eastern Slavic from German or through other languages within 9 –19 centuries. The most important issues of the study are the definition of transponent and terminology using to nominate this linguistic phenomenon. Transposition unit is defined as a non-polysemic word transposed to a different language sphere with a basic reality phenomenon which is in status of nonequivalent lexics.

Transposition ways of such nominations into Eastern Slavic languages are various. As a result of the research work of ways of etymology of the German language we have deeper idea about conditions, process and results of the development both separate language systems in their historic development and languages interconnection.

The German language penetration into Eastern Slavic languages is characterized with its inefficiency at early stages of the society historic development and raising efficiency by 18th–19th centuries which can be directly connected with extra lingual situation of Peter the Great's activity.

Lingual borrowings are ruled not only by extra lingual factors but to some extent also by intra lingual reasons that are hidden inside the semantics of the early stages of language development. That is, archetype with diverged semantic and, due to the rules of linguistic combination was spread in different lingual areas, tends to converge to its 'genetic twin'. Thus a word penetrates into another lingual area as a borrowing.

Key words: loan-word, types of loan-elements, metalanguage of adoption theory, loan-words.